

แรงงานในเงา: พลวัตการทำงานและการปรับตัวของคนทำงานบ้านในพื้นที่
กรุงเทพมหานคร

Labour in shadow: Dynamic and Adaptation of Thai domestic workers in Bangkok

บุรสิทธิ์ เหมะใจ¹, บวร ทรัพย์สิงห์² และ กิ่งกาญจน์ จงสุขไกล³

Burasit Morjai¹, Borvorn Subsing² and Kingkan Jongsukklai³

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย^{2,3}

Human and Social Development Graduate school, Chulalongkorn University, Thailand¹

Social Research Institute, Chulalongkorn University, Thailand^{2,3}

E-mail: ¹burasit.mor@gmail.com; ²borvorn.S@chula.ac.th; ³kingupdate@yahoo.com

Retrieved December 8, 2022; Revised January 27, 2023; Accepted January 31, 2023

Doi: 10.14456/jappm.2023.29

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอชีวิตและการทำงานรวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านหญิงผ่านการอธิบายในฐานะการเป็นแรงงานนอกระบบ ซึ่งเป็นกลุ่มแรงงานที่มักได้รับแรงกระแทกเป็นกลุ่มแรกในการเกิดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ งานศึกษาชิ้นนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบศึกษาเชิงลึกจำนวน 8 ราย ประกอบไปด้วยการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้าน ซึ่งเป็นหนึ่งในอาชีพของกลุ่มแรงงานนอกระบบและเป็นกลุ่มแรงงานกลุ่มใหญ่ที่พบได้จากการทำงานในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาพบว่า ลูกจ้างทำงานบ้านหญิงในพื้นที่กรุงเทพมหานครประสบกับปัญหาในการทำงานตั้งแต่ก่อนช่วงการระบาดของโควิด-19 ในหลากหลายประเด็นของการทำงาน อาทิ การจ้างงานรายได้ขั้นต่ำ โดยมีรูปแบบการจ้างงานที่ส่งผลกระทบต่อรายได้และสวัสดิการที่ไม่เป็นธรรม รวมถึงมีการปรับตัวระหว่างสถานการณ์การแพร่ระบาดโดยการหาอาชีพเสริมเพื่อชดเชยรายได้ที่ลดลงในห้วงเวลาดังกล่าว จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าแรงงานลูกจ้างทำงานบ้านยังคงไม่ได้รับสิทธิตามหลักการสากลที่ควรจะเป็นในหลายด้าน ทำให้เกิดปัญหาสะสมมาจนถึงช่วงการระบาดของสถานการณ์โควิด-19 ภาพสะท้อนที่เกิดขึ้นจึงเป็นหมุดหมายสำคัญที่จะทำให้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบเล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มอาชีพดังกล่าว เพื่อนำไปปรับปรุงกฎหมายให้มีประสิทธิภาพครอบคลุมต่อความต้องการของแรงงานได้อย่างเท่าเทียมเป็นธรรม

คำสำคัญ: ลูกจ้างทำงานบ้าน; โควิด-19; การปรับตัว

Abstract

The objectives of this research were to study the life and work dynamics of female Domestic workers and analyzed through as informal workers. It's a group of workers who are often the first to experience crises. The research was life qualitative study method from 8 Thai Domestic workers consisting of a literature review. in-depth interview to reflect the problem condition of Domestic workers before and during Covid-19 until adaptation during the epidemic. which is one of the occupations of informal workers and is a large group of workers that can be found working in the Bangkok.

The result found that Domestic Workers Experiencing Problems at Work Before the COVID-19 Pandemic. There are forms of employment that unfairly affect income and welfare. Many case studies have adapted during the epidemic situation by finding second job to compensate for the reduced income during that time. From the results of the study, it can be concluded that domestic workers are still not entitled to international standard in many factor. The problem has accumulated until the COVID-19 situation. The resulting reflection is therefore an important pin point that will make the government sector or authority agencies foresee the problems that arise with such occupational groups.

Keywords: Domestic workers; Covid-19; Adaptation

บทนำ

ในประเทศไทยพบว่าสัดส่วนของกำลังแรงงานที่เข้ามาขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในประเทศเป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบราว 19.6 ล้านคน ของผู้มีงานทำทั้งสิ้น 37.7 ล้านคน แรงงานนอกระบบถือเป็นกลุ่มแรงงานที่มีความเปราะบางตั้งแต่ก่อนเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งในเรื่องรูปแบบของการจ้างงาน รวมถึงรายได้ที่มีความไม่แน่นอน แม้กระทั่งสวัสดิการการคุ้มครองที่ไม่ครอบคลุมต่อการประกอบอาชีพการทำงาน การแพร่ระบาดในหลายระลอกของโควิด-19 ได้ซ้ำเติมความเป็นอยู่ของกลุ่มแรงงานนอกระบบ แรงงานหลายรายถูกเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรมทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีวิตและขาดสภาพคล่องทางการเงินที่ไม่สามารถดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวต่อไปได้ โดยเฉพาะกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านที่ถูกจัดอยู่ในประเภทของแรงงานนอกระบบ โดยกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านถือเป็นหนึ่งกลุ่มที่ประสบกับปัญหาในการประกอบอาชีพการทำงานและไม่ได้รับการคุ้มครองทางสังคมจากภาครัฐเท่าที่ควร รวมถึงยังถูกมองจากสังคมไทยว่าเป็นอาชีพที่ด้อยค่าและไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เนื่องจากอาชีพลูกจ้างทำงานบ้านถูกมองว่าเป็นงานของผู้หญิงมาตั้งแต่ครั้งอดีต กล่าวคือในสังคมอุดมคติแบบไทยมักมองว่าหน้าที่ในการทำงานบ้านมักเป็นหน้าที่ของผู้หญิงในการจัดการงานบ้าน ทำให้การทำงานบ้านเมื่อแปรเปลี่ยนมาเป็นอาชีพในปัจจุบันมักถูกมองข้ามและถูกด้อยค่าว่าเป็นงานที่ไม่มีคุณค่า อีกทั้งไม่สามารถสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจให้กับสังคมได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านในด้านการทำงาน การไม่ได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ เป็นผลอันเนื่องมาจากการที่ถูกทำให้เป็นแรงงานที่มองไม่เห็นและไม่ได้รับความสำคัญในการประกอบอาชีพ อันจะเห็นได้จากการออกกฎหมายเกี่ยวกับลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทยอย่าง กฎกระทรวงฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2555) ยังมีบางประเด็นที่ไม่ครอบคลุมและไม่ได้รับการปฏิบัติตามหลักการสากลที่กำหนดเอาไว้ในเรื่องของ ชั่วโมงการทำงาน การคุ้มครองทางสังคม การกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำ การคุ้มครองความเป็นมารดา เป็นต้น ซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐานอันปรากฏในอนุสัญญาว่าด้วยงานที่มีคุณค่าของคนทำงานบ้านยังคงไม่ได้รับการนำมาบังคับใช้ในกฎหมายแรงงานไทยเกี่ยวกับลูกจ้างทำงานบ้านมากเท่าที่ควรนัก ส่งผลให้เมื่อกลุ่มแรงงานเจอกับวิกฤติการณ์ที่เข้ามาเป็นแรงกระแทกอย่างการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้ลูกจ้างทำงานบ้านต้องประสบพบเจอกับปัญหาที่ถาโถมในการประกอบอาชีพการทำงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในฐานะที่เป็นแรงงานที่ถูกมองไม่เห็น นอกจากนี้กลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านยังขาดสิทธิความชอบธรรมในการรวมตัวเพื่อจัดตั้งสหภาพแรงงานในฐานะที่เป็นแรงงานนอกระบบในการเรียกร้องปัญหาด้านสิทธิแรงงาน ทำให้การรวมตัวของกลุ่มแรงงานเป็นไปได้ยากและไม่ได้รับความชอบธรรมทางกฎหมายเหมือนกับแรงงานที่อยู่ในระบบ จึงเป็นกลุ่มแรงงานที่ไม่มีอำนาจในการต่อรองและมักถูกเอาเปรียบจากนายจ้างของตนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ลูกจ้างทำงานบ้านนับว่าเป็นหนึ่งอาชีพที่มีสำคัญอาชีพหนึ่ง ซึ่งเข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระของนายจ้างในการทำงานบ้าน โดยช่วยส่งเสริมให้นายจ้างมีเวลาในการทำงานหารายได้ รวมถึงมีเวลาว่างเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการทำงาน แต่กลับมีกฎหมายคุ้มครองดูแลที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของลูกจ้างทำงานบ้านกับนายจ้างในประเทศไทยยังเป็นการจ้างงานในเคหะสถานเปรียบเสมือนกับคนในครอบครัวซึ่งแตกต่างกับลูกจ้างทำงานบ้านในต่างประเทศที่มีลักษณะเป็นลูกจ้างกับนายจ้างอย่างชัดเจน ทำให้ลูกจ้างหลายรายไม่สามารถเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคมและมักถูกเอาเปรียบจากนายจ้างในด้านของค่าตอบแทน วันหยุดวันลา รวมถึงการคุกคามทางเพศที่ปรากฏในสื่อหลายครั้ง ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านนับว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนความไม่เข้มแข็งของกลไกในการดูแลกลุ่มแรงงานลูกจ้างทำงานบ้านในฐานะแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะเมื่อมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เข้ามาซ้ำเติมปัญหาให้หนักหนาสาหัสมากขึ้น ความท้าทายเหล่านี้ทำให้ลูกจ้างทำงานบ้านต้องปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดในวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นและต้องดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความเสี่ยงที่ทวีความรุนแรงทั้งในมิติเศรษฐกิจ การทำงาน การดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว ภาพสะท้อนเหล่านี้คงเป็นหมุดหมายสำคัญที่ทำให้ภาครัฐหันมาเล็งเห็นความสำคัญของอาชีพลูกจ้างทำงานบ้านและพยายามส่งเสริมในการพัฒนากฎหมายในการคุ้มครองดูแลทางสังคมกับกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในการพัฒนาเพื่อจัดการปัญหาช่องว่างทางกฎหมายดังกล่าว เนื่องจากลูกจ้างทำงานบ้านก็เป็นหนึ่งในแรงงานที่เข้ามาขับเคลื่อนสังคมและถือว่าเป็นแรงงานคนหนึ่งที่มิสิทธิอันชอบธรรมที่จะได้รับการคุ้มครองดูแลเทียบเท่าแรงงานอื่นภายในสังคม

ภายใต้สภาพปัญหาที่สะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากในการประกอบอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน รวมถึงการใช้ชีวิตในฐานะที่เป็นแรงงานนอกระบบ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ องค์ความรู้ ด้านการทำงานลูกจ้างทำงานบ้านประกอบกับแนวคิดงานที่มีคุณค่า แนวคิดแรงงานนอกระบบ ซึ่งผลกระทบและความเปราะบางที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแรงงานคนทำงานบ้าน นับว่าเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญและเล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นแรงงานประเภทหนึ่งในสังคม ดังนั้นงานศึกษาชิ้นนี้ จึงมุ่งใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการประกอบอาชีพของลูกจ้างทำงานบ้านในช่วงก่อนและระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด-19 รวมถึงการปรับตัวของแรงงานนอกระบบในฐานะลูกจ้างทำงานบ้านในภาวะความเสี่ยงกับรากเหง้าปัญหาเดิมที่ยังคงส่งผลร้ายต่อการทำงานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นและยังไม่ได้ได้รับการคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพมากเพียงพอ อาจนำไปสู่ผลเสียที่อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มแรงงานลูกจ้างทำงานบ้านที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือนายจ้างของตน ซึ่งแรงงานนอกระบบถือเป็นกำลังแรงงานที่เข้ามาช่วยขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างมีนัยยะสำคัญ จึงนำมาสู่การศึกษาพลวัตการทำงานและการปรับตัวของคนทำงานบ้าน เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านในห้วงระยะเวลาก่อนและระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด-19 จนถึงการปรับตัวของกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านที่มีการปรับตัวเพื่อดำเนินชีวิตภายใต้ความเสี่ยงอย่างไร โดยปัญหาเหล่านี้จักนำไปสู่การปรับปรุงตัวบทกฎหมายที่มีประสิทธิภาพอันแรงงานคนหนึ่งพึงได้รับในการดำรงชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อชี้ให้เห็นถึงชีวิตและพลวัตการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้านหญิงก่อนและระหว่างสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้วิจัยมีความมุ่งเน้นที่จะเสนอประเด็นเกี่ยวกับพลวัตการทำงานของแรงงานนอกระบบในฐานะลูกจ้างทำงานบ้าน รวมถึงรูปแบบการทำงานและปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนและระหว่างสถานการณ์โควิด-19 จวบจนถึงการปรับตัวของกำลังแรงงานคนทำงานบ้าน เพื่อให้เห็นถึงสภาพการทำงาน ปัญหาที่ประสบพบเจอในการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้วิจัยจึงได้ทำการแบ่งการทบทวนวรรณกรรมออกเป็นประเด็นเพื่อเป็นไปตามกรอบการศึกษา ดังนี้

คำนิยามแรงงานนอกระบบ การขับเคลื่อนเกี่ยวกับการนิยามความหมายแรงงานนอกระบบเกิดขึ้นครั้งแรกในการประชุมนานาชาติ The 15th International Conference of Labour Statisticians (ICLS) ทำให้เกิดคำนิยามเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบว่าเป็นกลุ่มแรงงานที่มีลักษณะเป็นเจ้าของกิจการหรือเป็นลูกจ้างของกิจการที่ถูกจัดอยู่ในเศรษฐกิจภาคนอกระบบ แม้กระทั่งลูกจ้างแรงงานในธุรกิจที่อยู่ภายใต้

กรอบของกฎหมายและอยู่ในภาคเศรษฐกิจในระบบแต่ถูกทอดทิ้งจากการได้รับการดูแลทางสังคมอย่าง
คนทำงานบ้านหรือลูกจ้างทำงานบ้าน

ประเทศไทยเองก็เป็นหนึ่งในประเทศที่ถูกขับเคลื่อนด้วยแรงงานนอกระบบในการขับเคลื่อน
เศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่า การนิยามของแรงงานนอกระบบในสังคมไทยนั้นมีความแตกต่าง
หลากหลายกันไปตามงานศึกษาหรือวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการวิจัยแต่ละครั้ง โดยมีการนิยามความหมายของ
แรงงานนอกระบบตามลำดับเวลาและความสนใจในประเด็นที่มีความน่าสนใจ ณ ขณะนั้น ในหลากหลาย
สาขาวิชา ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะใช้นิยามความหมายตามงานศึกษาของ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563)
เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งตามความหมายของสำนักงานสถิติแห่งชาติ
พบว่า แรงงานนอกระบบ หมายถึง กลุ่มแรงงานที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปแต่กลับไม่ได้รับการคุ้มครองทางสังคม
ภายใต้กฎหมายแรงงานซึ่งอาจครอบคลุมถึงผู้ที่มีนายจ้างหรือไม่มีนายจ้างก็ได้ ส่วนใหญ่จะพบอยู่ในภาค
เกษตรกรรมเสียส่วนใหญ่

นิยามลูกจ้างทำงานบ้าน จะเห็นได้ว่าจากประเภทของอาชีพแรงงานนอกระบบได้ปรากฏกลุ่ม
คนทำงานบ้านซึ่งเป็นหนึ่งในประเภทของแรงงานที่ไม่ได้รับความคุ้มครองดูแลทางสังคม หรือ ที่เราเรียก
ง่าย ๆ ว่าอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน ซึ่งสามารถเห็นผู้ที่ประกอบอาชีพดังกล่าวตามสถานที่ต่าง ๆ ในสังคม
โดยทั่วไปโดยเฉพาะในโรงเรียน มหาวิทยาลัยหรือตามสำนักงานต่าง ๆ รวมถึงบ้านของนายจ้าง ซึ่งอาจ
กล่าวได้ว่าลูกจ้างทำงานบ้านมักอยู่ในทุกพื้นที่ของการทำงานหรือการใช้ชีวิตของคนส่วนใหญ่เลยก็ว่าได้
แต่การประกอบอาชีพในการทำงานลักษณะดังกล่าวนั้นกลับไม่ได้รับการคุ้มครองดูแลจากภาครัฐหรือนาย
จ้างเท่าที่ควร เนื่องจากเป็นลักษณะอาชีพที่ถูกมองว่าเป็นอาชีพที่ไม่ได้มีการศึกษาสูงมากนัก จึงถูก
มองข้ามและไม่ได้เห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพดังกล่าว การทำงานเป็นลูกจ้างทำงานบ้าน
จึงเป็นอาชีพที่ขาดการคุ้มครองดูแลจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งสังคมก็ยังคงตั้งคำถามว่าอาชีพดังกล่าวเป็น
อาชีพที่ไม่มีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและไม่จำเป็นที่จะต้องได้รับการคุ้มครองดูแล

แนวคิดงานที่มีคุณค่า (Decent work) ปรากฏในอนุสัญญาาระหว่างประเทศว่าด้วยงานที่มีคุณค่า
ของคนทำงานบ้าน หมายถึง งานที่ทำให้ความปรารถนา ความต้องการของแรงงานที่เป็นผู้ทำงานเป็นจริง
ซึ่งควรครอบคลุมถึงงานที่ทำแล้วได้ผลสำเร็จ ได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรมตามที่ตกลงกันเอาไว้ ได้รับการ
คุ้มครองดูแล ความปลอดภัยตลอดการทำงาน ทั้งยังได้รับการคุ้มครองให้กับผู้ที่ทำงานเองและครอบครัว

กฤษฎา ชีระโกศลพงศ์ (2562) ได้อธิบายถึงเป้าหมายของงานที่มีคุณค่าผ่านวัตถุประสงค์เชิงกล
ยุทธ์ 4 ประการ อันได้แก่

1. สิทธิการทำงาน (Rights at Work)
2. การมีงานทำ (Employment)
3. การคุ้มครองทางสังคม (Social Protection)
4. เวทีเสวนาทางสังคม (Social Dialogue)

สถานการณ์ของแรงงานนอกระบบ แนวโน้มและสถานการณ์เกี่ยวกับการจ้างงานของแรงงานนอกระบบพบว่า จากงานศึกษาหลายชิ้นสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มแรงงานนอกระบบเป็นรูปแบบ “การจ้างงานที่ไม่มีมาตรฐาน” เพราะรูปแบบการจ้างงานที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นรูปแบบสัญญาการจ้างงานหรือมีการทำสัญญาระหว่างนายจ้างและลูกจ้างที่มีความชัดเจน ทำให้เกิดความเปราะบางได้ง่ายในมิติของการถูกเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรม การถูกเอารัดเอาเปรียบจากชั่วโมงการทำงาน ค่าจ้างขั้นต่ำที่ควรได้รับ รวมถึงแรงงานกลุ่มนี้ยังขาดการคุ้มครองดูแลทางสังคมภายใต้กฎหมายแรงงานอันพึงได้รับการทำงานในหลากหลายอาชีพที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มแรงงานนอกระบบ เมื่อมีสถานการณ์ของโรคระบาดอย่างโควิด-19 เข้ามามีส่วนส่งผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานนอกระบบต้องประสบกับปัญหาและได้รับแรงกระแทกมากกว่าแรงงานในกลุ่มอื่น ซึ่งส่งผลมากขึ้นต่อรายได้ที่หดหายไปจากการถูกเลิกจ้างอย่างกะทันหันและไม่สามารถหางานใหม่มาทดแทนได้ เนื่องจากไม่มีกฎหมายคุ้มครองในประเด็นดังกล่าว ยิ่งในช่วงสถานการณ์อันสับสนวุ่นวายของกลุ่มแรงงานนอกระบบต้องเผชิญกับมาตรการทางภาครัฐเกี่ยวกับการจัดการปัญหาโรคระบาดที่เข้ามามีส่วนอย่างมากในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต บางส่วนไม่สามารถออกไปทำงานเพื่อหารายได้มาดำรงชีพในห้วงเวลาดังกล่าว จึงต้องมีการปรับตัวไปประกอบอาชีพอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ข้อมูลจากรายงานการติดตามสถานการณ์เกี่ยวกับผลกระทบจากโควิด-19 ที่มีต่อตลาดแรงงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เหล่านักจ้างแรงงานทั่วโลกกำลังเผชิญร่วมกัน ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวยิ่งตอกย้ำปัญหาสะสมให้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นไปอีก (องค์การแรงงานระหว่างประเทศ, 2564) แรงงานหลายรายถูกเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรมและไม่ได้รับการคุ้มครองทางสังคมตามสิทธิที่แรงงานคนหนึ่งพึงได้รับ โดยในช่วงสถานการณ์ดังกล่าวพบว่าแรงงานหญิงมักได้รับผลกระทบที่รุนแรงมากกว่าแรงงานชายในการทำงาน ซึ่งหนึ่งในแรงงานที่ถือว่าเป็นกลุ่มเปราะบางคงหนีไม่พ้นกลุ่มแรงงานนอกระบบ ซึ่งนับว่ามีความเสี่ยงในการทำงานและการใช้ชีวิตในสถานการณ์อันโหดร้ายดังกล่าว

สถานการณ์ของลูกจ้างทำงานบ้าน เราไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่าอาชีพการทำงานบ้านหรือลูกจ้างทำงานบ้านเป็นอาชีพที่มีการกระจายตัวอยู่ทั่วโลก แต่ถึงกระนั้นกลับพบว่าแรงงานลูกจ้างทำงานบ้านเหล่านี้ มักถูกทำให้มองไม่เห็นหรือเป็นแรงงานล่องหนไม่มีตัวตนในสังคมนั้น ๆ รวมถึงไม่ได้รับการคุ้มครองดูแลตามสิทธิอันแรงงานคนหนึ่งพึงมีในการทำงาน อาจกล่าวได้ว่าอาชีพลูกจ้างทำงานบ้านเป็นอาชีพที่ถูกละเลยจากการคุ้มครองดูแลจากหน่วยงานของทางภาครัฐ เนื่องจากสังคมยังมองด้อยค่าและไม่ได้ให้คุณค่าต่อการทำงานในอาชีพดังกล่าวเท่าที่ควรมากนัก ทั้งยังคงมีมุมมองต่อภาพของการทำงานลูกจ้างทำงานบ้านภายในเชิงลบมากกว่าเชิงบวกส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของการทำงานลูกจ้างทำงานบ้านนั้นเป็นไปได้ยาก เนื่องจากสังคมยังไม่ได้ยอมรับการทำงานในลักษณะดังกล่าว และอาชีพลูกจ้างทำงานบ้านถูกทำให้มองไม่เห็นในการรับสวัสดิการจากหน่วยงานของทางภาครัฐตามที่ควรจะเป็น

ปัจจุบันในประเทศไทยมีการจัดตั้งเครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านซึ่งเป็นองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่ช่วยเหลือ โดยทำงานร่วมกับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่ประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างทำงานบ้าน เพื่อเป็นกลุ่ม

หรือเครือข่ายที่คอยช่วยเหลือและแนะนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการประกอบอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน เมื่อการก้าวเข้ามาของสภาวะโรคระบาดของโควิด-19 ยิ่งทำให้ปัญหาที่สะสมของลูกจ้างทำงานบ้านที่มีมาอย่างยาวนาน ยิ่งสะท้อนปัญหาเหล่านี้ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในมิติใหม่อย่างความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในการทำงาน ภาวะความเสี่ยงทางสุขภาพ ปัญหาการถูกเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรม ปัญหาค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าแรงงานในทุกสาขาต่างได้รับผลกระทบไม่แตกต่างกัน จึงมีความน่าสนใจว่าลูกจ้างทำงานบ้านจะมีการปรับตัวไปในทิศทางใดภายใต้สถานการณ์ของโรคระบาดและการปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในอนาคตของการทำงาน

จากการทบทวนวรรณกรรมจะเห็นได้ว่าแรงงานนอกระบบในฐานะลูกจ้างทำงานบ้านเป็นหนึ่งในอาชีพที่มีความสำคัญอาชีพหนึ่งในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงในปัจจุบันมีความต้องการในอาชีพลูกจ้างทำงานบ้านมากขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เนื่องจากลูกจ้างทำงานบ้านเข้ามาเป็นที่หนึ่งอาชีพที่ช่วยให้ปัจเจกบุคคลภายในสังคมสามารถที่จะออกไปหารายได้อื่นนอกบ้านของตนเองได้ รวมถึงมีเวลาว่างที่จะไปทำกิจกรรมอย่างอื่น นอกเหนือจากการทำงานบ้าน ลูกจ้างทำงานบ้านจึงเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่มีความสำคัญต่อสังคมไม่ต่างจากอาชีพประเภทอื่น แต่คนทำงานบ้านกลับไม่ได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่เทียบเท่ากับแรงงานประเภทอื่นในสังคมในหลากหลายมิติตามหลักการสากลของอนุสัญญาว่าด้วยงานที่มีคุณค่าสำหรับคนทำงานบ้าน รวมถึงมีปัญหาที่เกิดขึ้นสะสมจากการทำงานในด้านของการถูกเอารัดเอาเปรียบจากการทำงาน มิติด้านรายได้ค่าตอบแทน การทำสัญญาจ้าง วันหยุด วันลา ซึ่งเมื่อมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เข้ามา ทำให้แรงงานลูกจ้างทำงานบ้านต้องประสบกับปัญหาที่ถาโถมเข้ามามากยิ่งขึ้นในการทำงานและเป็นที่น่าสนใจว่าปัญหาที่เพิ่มมากขึ้นจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตของลูกจ้างทำงานบ้านอย่างไร รวมถึงลูกจ้างทำงานบ้านจะมีรูปแบบการปรับตัวที่ตอบรับกับการดำรงชีวิตไปในทิศทางใดในสภาวะความเสี่ยงที่เข้ามาคุกคามในการทำงาน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาเชิงลึก เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นถึงการสะท้อนปัญหาและพลวัตในการใช้ชีวิต การประกอบอาชีพในฐานะลูกจ้างทำงานบ้านช่วงก่อนและระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด-19 และการปรับตัวในสถานการณ์การระบาด ภายในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อให้เห็นถึงสภาพการทำงานและปัญหาที่ลูกจ้างทำงานบ้านต้องประสบพบเจอในช่วงระยะเวลาดังกล่าว โดยในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบไปด้วยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์ผ่านแนวคิดงานที่มีคุณค่าเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและการดำรงชีวิตภายใต้สถานการณ์อันยากลำบากอย่างสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งในการศึกษาและการเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจักเป็นภาพสะท้อนเพื่อให้เห็นถึงสภาพชีวิตในการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้านหญิงที่เกิดขึ้นในหลากหลายมิติ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field Note) เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบถึงรายละเอียดพฤติกรรมในระหว่างการสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2) เอกสารข้อคำถามในการสัมภาษณ์ เพื่อให้การสัมภาษณ์สามารถนำผู้วิจัยไปถึงจุดมุ่งหมายในการทำวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ ครบถ้วน สอดคล้องกัน

3) เครื่องบันทึกเสียง เป็นอีกหนึ่งเครื่องมือทางการวิจัยที่มีคุณูปการอย่างมากในการช่วยผู้วิจัยในการจดจำและบันทึกข้อมูลจากสถานการณ์ตรงหน้า

4) การสังเกต (Observation) เป็นการศึกษาทำการวิจัยในรูปแบบที่ตัวผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคล อันเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเพื่อให้เห็นถึงสภาพบริบทโดยรอบของกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง สภาพการดำเนินชีวิต สภาพการทำงานเชิงลึก โดยอาศัยการสนทนาระหว่างปัจเจกบุคคล ของผู้ถูกสัมภาษณ์กับผู้สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือกลุ่มตัวอย่าง (key informant interview) โดยเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ความรู้หรือมีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังทำการศึกษาหาข้อมูลอยู่

อนึ่งในการเลือกพื้นที่ในการศึกษาผู้วิจัยได้ทำการเลือกพื้นที่อย่างกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงที่มีกำลังแรงงาน หลังไหลเข้ามาทำงานเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจในพื้นที่นี้อย่างมากหน้าหลายตา จากผลสำรวจของ (WIEGO, 2562) พบว่า กรุงเทพมหานครนับว่าเป็นเมืองที่มีแรงงานนอกระบบหลังไหลเข้ามาทำงานในหลากหลายสาขาอาชีพ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คืออาชีพลูกจ้างทำงานบ้านซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยต้องการที่จะควรรหาถึงสภาพการทำงานหรือสภาพการใช้ชีวิต ในช่วงก่อนและระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้พื้นที่ดังกล่าวนับว่าเป็นหมุดหมายสำคัญที่จะทำให้ผู้วิจัยสามารถสะท้อนปัญหาของกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านได้

ระยะเวลาการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นเรื่อง ลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้วิจัยแบ่งช่วงระยะเวลาในการศึกษาวิจัยออกเป็นช่วงระยะสำคัญสองช่วงใหญ่ ๆ คือ

1. ช่วงก่อนการระบาด
2. ช่วงระหว่างการระบาด

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษาประชากรในกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านหญิง ที่ประกอบอาชีพภายในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน เป็นจำนวนทั้งสิ้น 8 ราย ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในการวิจัย รวมถึงสามารถสะท้อนข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน รวมถึงมุมมองทัศนคติที่มีต่อการประกอบอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน

จนไปถึงปัญหาและผลกระทบที่พวกเขาเหล่านั้นได้ประสบพบเจอในฐานะที่ประกอบอาชีพเป็นแรงงาน ลูกจ้างทำงานบ้าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการประกอบอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน ในปัจจุบัน ตลอดจนเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของลูกจ้างทำงานบ้านในการประกอบอาชีพในอนาคตอันใกล้

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยในประเด็นหัวข้อเรื่อง แรงงานในแรงงาน: พลวัตการทำงานและการปรับตัวของคนทำงานบ้านในพื้นที่กรุงเทพมหานคร สามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามช่วงระยะเวลา ดังนี้

ช่วงก่อนเกิดสถานการณ์โควิด-19

ภูมิลำเนาและการเข้าสู่อาชีพ จากผลการศึกษาพบว่า กรณีศึกษาหลายราย มีภูมิลำเนาที่ไม่ใช่พื้นที่ในการทำงานหรืออาศัยอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากแรงงานหลายรายมีความจำเป็นต้องอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อเข้ามาหารายได้ใน การช่วยเหลือครอบครัวภายในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร ซึ่งหนึ่งในอาชีพมักเลือกทำและประกอบอาชีพคงหนีไม่พ้นอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน ซึ่งเป็นงานที่พวกเขาสามารถเข้าถึงการทำงานและเหมาะสมกับคุณสมบัติในการรับเข้าทำงาน นอกจากนี้อีกหนึ่งเหตุผลคือ การทำงานลูกจ้างทำงานบ้านนั้นสามารถอาศัยอยู่กับบ้านนายจ้างได้ ทำให้พวกเขาเลือกที่จะทำอาชีพนี้เพราะไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในการหาที่อยู่อาศัยหรือการเดินทางมาทำงานโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่ก้าวเข้ามาสู่พื้นที่เมืองหลวงเป็นครั้งแรก แต่ขนาดห้องที่ได้รับมักเป็นห้องที่มีขนาดเล็กเพียงพอแค่อาศัยหลับนอนได้เท่านั้น ภายในห้องมีเพียงเสื่อผืน หมอนใบ ซึ่งไม่ได้มีเฟอร์นิเจอร์ในการใช้สอย หากต้องการสิ่งของเพิ่มเติมแรงงานต้องออกค่าใช้จ่ายในส่วนนั้นด้วยตนเอง

ซึ่งสาเหตุการเข้าสู่อาชีพลูกจ้างทำงานบ้านที่พบส่วนใหญ่มักเป็นแรงงานที่มีภาระในการดูแลครอบครัวหรือต้องการที่จะหางานทำเพื่อส่งเงินกลับไปเลี้ยงดูครอบครัวที่ภูมิลำเนา นอกจากนี้ลูกจ้างบางรายยังมีคนในครอบครัวหรือญาติที่ทำงานเป็นลูกจ้างทำงานบ้านอยู่ก่อนแล้ว จึงเป็นการชักชวนต่อกันมาเพื่อเข้าสู่สายอาชีพดังกล่าวในการทำงานต่างถิ่น

ด้านการจ้างงาน กรณีศึกษาทั้ง 8 ราย ไม่ได้ได้รับการจัดทำสัญญาในการจ้างงานระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในฐานะที่เป็นลูกจ้างทำงานบ้าน ตลอดระยะเวลาการประกอบอาชีพดังกล่าว ลูกจ้างทำงานบ้านหญิงไม่มีสิทธิ์ต่อรองในการทำงานมากนักและไม่มีโอกาสในการเลือกประกอบอาชีพที่ตนเองต้องการ เนื่องจากแรงงานหลายรายมีระดับการศึกษาที่ไม่ได้สูงกอบกับไม่มีโอกาสในการเข้ารับการอบรมทักษะก่อนเข้าการทำงาน จึงไม่ได้รับเงินเดือนขั้นต่ำในการทำงานที่ควรจะเป็น ทำให้รูปแบบการทำงานมักเป็นการตกลงผ่านการพูดคุยระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเพียงเท่านั้น ทำให้หลายรายมีชั่วโมงในการทำงานที่มากกว่าปกติ อาทิ การดูแลคนป่วยซึ่งเป็นหน้าที่ที่เพิ่มในระหว่างการทำงานตลอด 24 ชั่วโมง แต่ได้รับการเพิ่มค่าตอบแทนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ลูกจ้างทำงานบ้านหลายรายไม่กล้าที่จะเรียกร้องต่อนายจ้างเพราะกลัวถูกเลิกจ้าง ทำให้ต้องทนรับสภาพกับการทำงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ด้านสวัสดิการที่ได้รับจากทำงาน กรณีศึกษาหลายรายมีการทำงานแต่ไม่ได้รับการกำหนดวันหยุด วันลาพักผ่อน ที่มีความตายตัวแน่นอน การลาหยุดนั้นขึ้นอยู่กับการพูดคุยกับนายจ้างหรือเหตุจำเป็นในการลา บางรายต้องทำงานโดยที่ไม่มีวันหยุดในการทำงาน เนื่องจากมีหน้าที่ในการดูแลคนป่วยจึงจำเป็นที่จะต้องทำงานตลอดเวลาไม่สามารถลาหยุดได้ นอกจากนี้การทำงานไม่ค่อยได้รับการขึ้นเงินเดือนตามงานที่เพิ่มมากขึ้นในการประกอบอาชีพ ในเรื่องของการลาคลอดลูกจ้างทำงานบ้านหญิงที่มีนายจ้างเป็นนายจ้างชาวไทย มักไม่ได้รับสิทธิในการลาคลอดหรือการตั้งครุภรรยาหรือการตั้งครุภรรยาทำงาน บางรายถูกเลิกจ้างในขณะที่ตั้งครุภรรยาเพราะไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ทำให้ถูกเลิกจ้างอย่างกะทันหันและไม่สามารถเข้าทำงานที่ใหม่ได้ในทันที ด้วยการทำงานที่ไม่มีสัญญาจ้างทำให้ถูกเลิกจ้างได้ตลอดเวลาและไม่สามารถเรียกร้องต่อนายจ้างได้ในประเด็นดังกล่าว

ช่วงระหว่างสถานการณ์โควิด-19

ด้านการจ้างงาน พบว่ากรณีศึกษาหลายรายมีชั่วโมงการทำงานที่เพิ่มมากยิ่งขึ้นจากเดิม เนื่องด้วยความกังวลในสถานการณ์เกี่ยวกับโรคระบาดของนายจ้าง ทำให้มีหน้าที่ในการทำความสะอาดเพิ่มมากขึ้นส่งผลกระทบต่อไม่สามารถออกไปนอกพื้นที่การทำงานหรือบ้านของนายจ้างได้เนื่องจากความเสี่ยงของการเดินทางที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงาน ทำให้ลูกจ้างไม่สามารถลาหยุดได้ในช่วงสถานการณ์ดังกล่าว บางรายมีการใช้สารเคมีเพื่อรักษาความปลอดภัย ความปลอดภัย ในปริมาณที่มากกว่าปกติ ทำให้บางครั้งเกิดความเสียด้านสุขภาพร่างกายของแรงงานและปัญหาความเครียดสะสม

ลูกจ้างทำงานบ้านบางรายถูกลดเงินเดือนและถูกให้ออกจากงานกะทันหัน จนต้องมีการจำหน่ายทรัพย์สินหรือนำเงินเก่าเก็บมาใช้ บางรายประสบกับปัญหาสภาพคล่องทางการเงินในช่วงนั้น ลูกจ้างบางรายมีการกู้ยืมหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต การช่วยเหลือคนในครอบครัว ค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่เพิ่มมากขึ้น รวมถึงการเลือกซื้ออุปกรณ์ที่ใช้อย่างประหยัดในช่วงระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด-19

นอกจากนี้รูปแบบการจ้างงานที่เป็นรูปแบบการจ้างงานชั่วคราวหรือลูกจ้างทำงานบ้านที่มีนายจ้างในการทำงานหลายคน มักประสบปัญหาในการรับงานในช่วงสถานการณ์ดังกล่าวเนื่องจากนายจ้างบางรายมีความกังวลเกี่ยวกับความเสี่ยงติดโรค จึงตัดสินใจเลิกจ้างลูกจ้างทำงานบ้าน ทำให้แรงงานมีรายได้จากการทำงานลดน้อยลงและไม่สามารถรับงานได้ในปริมาณมากเท่าเดิม ทำให้เกิดปัญหาในการได้รับค่าตอบแทนที่ลดลง รวมถึงจำนวนวันทำงานที่ลดลงตามไปด้วย ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในชีวิต ความมั่นคงทางการเงิน

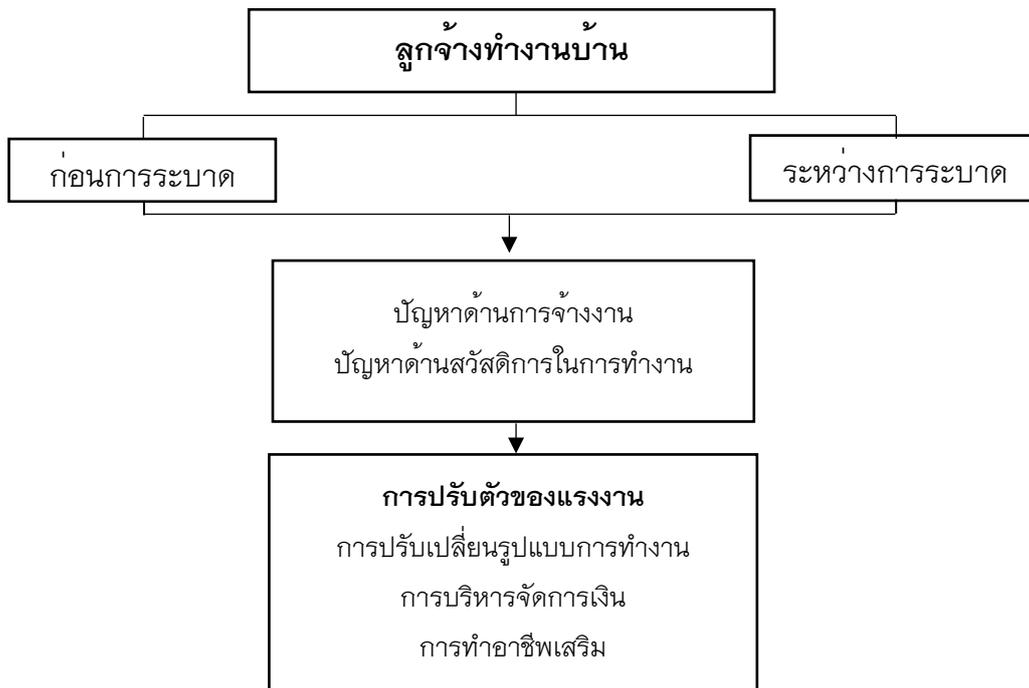
ด้านสวัสดิการในการทำงาน ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่าลูกจ้างทำงานบ้านหญิงส่วนใหญ่จะเข้าเป็นผู้ประกันตนมาตรา 40 ในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากได้รับการช่วยเหลือตามมาตรการของรัฐบาลผ่านช่องทางประกันสังคมมาตรา 40 เพื่อช่วยเหลือเหล่าแรงงานที่ประสบกับปัญหาความเสี่ยงจากโรคระบาดในการทำงาน การขาดรายได้ การถูกให้ออกจากงาน

การปรับตัวระหว่างสถานการณ์การแพร่ระบาด

ลูกจ้างทำงานบ้านหลายรายเลือกที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานจากการทำงานประจำที่มีนายจ้างเพียงคนเดียวไปเป็นการทำงานที่มีนายจ้างหลายคน เพื่อให้มีโอกาสในการเลือกรับงานมากยิ่งขึ้น แต่กลับมีโอกาสในการถูกเลิกจ้างได้ง่ายกว่านายจ้างประจำ เนื่องจากเป็นรูปแบบการจ้างงานชั่วคราว อีกทั้งนายจ้างมีโอกาสดูเลือกลูกจ้างตามความต้องการของตนเองรวมถึงไม่มีการทำสัญญาจ้าง จึงเปิดโอกาสให้นายจ้างสามารถบอกเลิกจ้างในทุกช่วงเวลา

กรณีศึกษาหลายรายมีการปรับตัวด้านมิติเศรษฐกิจและรูปแบบประกอบอาชีพ คือ มีการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายที่มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น หลีกเลี่ยงการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็น มีการประหยัดค่าใช้จ่ายภายในภาคครัวเรือนมากขึ้น เพื่อนำเงินที่มีอยู่ไว้ใช้ในยามฉุกเฉินเมื่อตนเองหรือครอบครัวติดเชื้ไวรัสจากการดำเนินชีวิตหรือการทำงาน นอกจากนี้ลูกจ้างทำงานบ้านยังมีการทำอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้มากขึ้นจากการทำงานเป็นลูกจ้างทำงานบ้าน อาทิ การรับνωดตามบ้าน การเย็บผ้า การทำความสะอาดสะอาดนอกพื้นที่บ้านของนายจ้าง เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

1. ช่วงก่อนการแพร่ระบาด ไม่มีการทำสัญญาในการจ้างที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้เกิดการจ้างงานที่ไม่เป็นธรรม อาทิ รายได้ขั้นต่ำ สวัสดิการในการทำงาน การต่อรองในการทำงาน
2. ช่วงระหว่างการแพร่ระบาดของสถานการณ์โควิด-19 ลูกจ้างทำงานบ้านที่มีรูปแบบการทำงานประจำหรืออยู่อาศัยกับนายจ้างมักมีชั่วโมงการทำงานที่เพิ่มมากขึ้นจากเดิมโดยไม่ได้รับการเพิ่มเงิน

ค่าตอบแทนในการทำงาน อีกทั้งยังไม่สามารถลาหยุดได้ตามสิทธิแรงงานกำหนดไว้ เนื่องจากนายจ้างไม่ต้องการให้แรงงานลูกจ้างทำงานบ้านออกนอกพื้นที่ในสภาวะโรคระบาด ส่งผลต่อความเครียดของแรงงานที่เพิ่มสูงมากยิ่งขึ้น

3. ช่วงระหว่างการแพร่ระบาดของสถานการณ์โควิด-19 ลูกจ้างทำงานบ้านบางรายที่เปลี่ยนรูปแบบการทำงานเป็นแบบชั่วคราว ถูกลดชั่วโมงการทำงาน ลดเงินเดือนและถูกเลิกจ้างในระยะเวลาดังกล่าว เนื่องจากนายจ้างบางรายกลัวความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์โรคระบาด ลูกจ้างทำงานบ้านบางรายมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น อาทิ ค่าอุปกรณ์ป้องกันตัว การเดินทางโดยสารสาธารณะ การช่วยเหลือครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 จึงจำเป็นที่จะต้องบริหารจัดการค่าใช้จ่ายให้มีความรัดกุม

4. การทำงานบ้านมีการใช้สารเคมีในปริมาณที่มากกว่าสถานการณปกติตามความต้องการของนายจ้าง ซึ่งอาจส่งผลต่อมิติด้านสุขภาพของแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานที่มีโรคประจำตัวและแรงงานที่อยู่ในเกณฑ์ของผู้สูงอายุ

สรุป

จากปัญหาในหลากหลายมิติที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายหรือการดูแลคุ้มครองทางสังคมเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบในฐานะอาชีพลูกจ้างทำงานยังไม่ได้รับการแก้ไขมากเท่าที่ควรนัก ปัญหาหลายอย่างเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงของก่อนการเกิดสถานการณ์โควิด-19 โดยลักษณะการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้านในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เป็นการจ้างงานที่ไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากลูกจ้างทำงานบ้านหญิงหลายรายไม่มีอำนาจในการต่อรองกับนายจ้างในการทำงาน ด้วยเหตุผลความจำเป็นเรื่องครอบครัว รวมถึงสถานภาพทางการศึกษาที่ไม่สูงมากนัก ส่งผลให้เกิดปัญหาในการทำงานต่อลูกจ้างทำงานบ้าน อาทิ ชั่วโมงการทำงานที่มากเกินไป การกำหนดเงินเดือนขั้นต่ำ สวัสดิการที่ไม่เป็นธรรม การจ้างแรงงานเด็ก เป็นต้น สอดคล้องกับงานศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม (2551) ที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของแรงงานนอกระบบที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายปกติ มีลักษณะการทำงานโดยไม่มีความมั่นคงเกิดขึ้นในชีวิตการทำงาน บางรายได้รับค่าตอบแทนที่ไม่เหมาะสม ไม่มีสวัสดิการการคุ้มครองทางสังคมเข้ามารองรับ โดยเฉพาะกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านที่มีนายจ้างชาวไทย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการตรากฎหมายในกฎกระทรวงฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2555) สำหรับลูกจ้างทำงานบ้าน แต่ยังคงมีความไม่สอดคล้องกับแนวคิดงานที่มีคุณค่าหรือเป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยงานที่มีคุณค่าของลูกจ้างทำงานบ้านในระดับสากลเท่าที่ควรนัก (ตุลาพร ศรียาบ, 2556) ซึ่งกฎหมายระดับสากลดังกล่าวเป็นบรรทัดฐานทางกฎหมายที่จะทำให้แรงงานอย่างลูกจ้างทำงานบ้านมีสิทธิและเสียงในการเรียกร้องถึงคุณภาพในการใช้ชีวิตที่ดีเทียบเท่าอาชีพอื่นภายในสังคม ทั้งยังเป็นบรรทัดฐานให้แต่ละประเทศนำไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาและเป็นแนวทางในการออกนโยบาย รวมถึงกฎหมายเพื่อคุ้มครองแรงงานที่ประกอบอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน แต่จากปัญหาข้างต้น พบว่า แนวคิดงาน

ที่มีคุณค่ายังไม่มีแพร่หลายมากนักในสังคมไทย อันจะเห็นได้จากแนวทางหรือนโยบายที่ยังคงไม่ได้มีการบังคับใช้หรือนำมาปรับใช้อย่างจริงจังในมิติของการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้านในฐานะแรงงานนอกระบบ ปัญหาเหล่านี้จึงสะท้อนถึงความไม่มั่นคงของอาชีพลูกจ้างทำงานบ้านและยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นในช่วงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ปัญหาสะสมจากการทำงานยิ่งเข้ามาตอกย้ำกับกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านในหลายมิติ อาทิ การมีชั่วโมงการทำงานที่มากขึ้น ปัญหาสภาพคล่องทางการเงิน ความเสี่ยงด้านสุขภาพ ซึ่งตรงกับงานศึกษาหลายชิ้นที่สะท้อนความเปราะบางของแรงงานนอกระบบในครอบครัวของลูกจ้างทำงานบ้านในห้วงของสถานการณ์ดังกล่าว งานศึกษาของ มณฑลลี กปิลกาญจน์ และ วันใหม่ นนทัฐิติพงศ์ (2564) กล่าวว่า แรงงานนอกระบบในประเทศไทยถูกจัดว่าเป็นกลุ่มคนที่มีความเปราะบางรายได้ของแรงงานนอกระบบลดน้อยลงเกินครึ่งหนึ่งจากสถานการณ์ปกติก่อนการแพร่ระบาด ซึ่งแรงงานเหล่านี้มักได้รับแรงกระแทกมากกว่าแรงงานในกลุ่มอื่นและประสบกับปัญหามาก่อนการแพร่ระบาดเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้เป็นกลุ่มที่ต้องมีการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้ภายใต้วิกฤตทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ซึ่งยังสร้างความสั่นคลอนในการประกอบอาชีพหรือคุณภาพชีวิตในการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้จึงเป็นหมุดหมายสำคัญที่ส่งผลให้ผู้ที่มีความรับผิดชอบหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลเกี่ยวกับการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้าน เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาและเล็งเห็นถึงช่องว่างทางกฎหมายที่กำลังไม่เป็นธรรมกับการประกอบอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน เพื่อให้งานลูกจ้างทำงานบ้านเป็นหนึ่งในอาชีพที่ทุกคนสามารถเข้ามาปฏิบัติได้และสามารถที่จะเป็นหนึ่งในอาชีพที่สร้างความมั่นคงให้กับแรงงานในฐานะแรงงานที่เป็นแรงงานมนุษย์คนหนึ่งภายในสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรมีการจัดทำเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวกับ ลูกจ้างทำงานบ้าน เพื่อส่งเสริมให้เกิดฐานข้อมูลเกี่ยวจำนวน สถิติ ของแรงงานในการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด
2. การพัฒนากฎหมายให้มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกับหลักการสากลอย่างอนุสัญญาว่าด้วยงานที่มีคุณค่าขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์. (2562). 20 ปีของงานที่มีคุณค่าและการอภิบาลแรงงานในห่วงโซ่อุปทานโลก. *วารสารวิชาการของสถาบันเสริมศึกษาและทรัพยากรมนุษย์*, 14(2), 124–146.
- ตุลาพร ศรียาบ. (2556). อนุสัญญาองค์การแรงงาน ฉบับที่ 189 ว่าด้วยแรงงานทำงานบ้าน: กรณีศึกษาการนำหลักการมาเพื่อปรับปรุงกฎหมายคุ้มครองแรงงานของไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- มณฑลสี กปิลกาญจน์ และ วันใหม่ นนท์ฐิติพงศ์. (2564). *แรงงานนอกระบบ: ผลกระทบและความท้าทายในยุค COVID-19*. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2565, จาก shorturl.at/oyAX7
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2551). *โครงการศึกษาริวิจัยเรื่องระบบคุ้มครองและสร้างความมั่นคงสำหรับแรงงานนอกระบบ* (รายงานวิจัย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *สถิติจำนวนแรงงานนอกระบบประจำปี 2563*. สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2564, จาก <https://bit.ly/3AdN0g3>
- องค์การแรงงานระหว่างประเทศ. (21 กรกฎาคม 2564). “*ไอแอลโอ*” เผยโควิดกระทบแรงงานหญิงมากกว่าชาย. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565, จาก <https://siamrath.co.th/n/263787>
- WIEGO. (26 ธันวาคม 2564). *แรงงานนอกระบบในเขตเมืองของไทย: ข้อมูลสรุปทางสถิติ*. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2565, จาก <https://www.homenetthailand.org/archives/2405>